

सानสัมพันธ์

ครอบครัวกับเครือข่ายโบชัวร์

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

สายธารวัฒนธรรม
สานสัมพันธ์ครอบครัว:
เครือข่ายใบชะโนด
นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

โดย
อัจฉรา คำเชียงตา
กฤษณา ทรัพย์ศิริโสภา
ศิริรัตน์ ศรีสุทธิพันธ์พร

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
กระทรวงสาธารณสุข
สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

สายธารวัฒนธรรม สานสัมพันธ์ครอบครัว : เครือข่ายโอบชะโนด

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)
ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ
(ถ.สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข
ถ.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311
ตู้ ปณ. 9 ปณฝ. ตลาดขวัญ นนทบุรี 11002

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)
กระทรวงสาธารณสุข

ที่ปรึกษา

เสรี พงศ์พิศ
อำพล จินดาวัฒนะ
อุกฤษฏ์ มิตินทางกูร
กรรณิการ์ บรรเทงจิตร
ปิติพร จันทรัต ฌ อยุธยา

สังเคราะห์และเรียบเรียง

อัจฉรา คำเชียงตา กฤษณา ททรัพย์ศิริโสภา ศิริรัตน์ ศรีสุทธิพันธ์พร
บรรณาธิการ
สมพร เฟื่องคำ

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน 2547

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ISBN 974-92469-9-3

พิมพ์ที่ บริษัท สามดีพรินต์อิงค์วิปเมนท์ จำกัด

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บริบทเมืองชะโนด	7
ก่อร่างสร้างโบชะโนด	9
ยึดมั่นในอุดมการณ์ร่วม	12
“พลังสายสัมพันธ์ครอบครัว” กิจกรรมเริ่มต้นสู่	
การสร้างชุมชนสุขภาวะ	14
กระบวนการพัฒนาและการขยายเครือข่าย	20
ผลงานที่อึ้งอึ้งใจของชาวโบชะโนด	23
สิ่งที่นำชาวโบชะโนดสู่ความสำเร็จ	26
สรุปบทเรียน	29

คำนำ

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพเพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพรวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาวะในทุกมิติอย่างกว้างขวาง

ปี พ.ศ.2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส. ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็ก คนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

บทเรียนจาก “สายธารวัฒนธรรม สานสัมพันธ์ครอบครัว: เครือข่ายโบชะโนด” ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เป็น 1 ในจำนวนทั้งหมด 57 เรื่องที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ระหว่างผู้สังเคราะห์เรื่องอื่นๆ นักวิชาการ และประชาชนชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเติมเต็มด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลายมุมมอง

สปรส. ขอขอบคุณ สสส. และทุกท่านที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงาน และสร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนเจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณในการสังมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กันยายน 2547

สายธารวัฒนธรรม สานสัมพันธ์ครอบครัว: เครือข่ายใบชะโนด

บริบทเมืองชะโนด

“ชะโนด” เป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายต้นตาลแต่เล็กกว่า มีความสูงพอๆ กับต้นมะพร้าว ลำต้นมีกาบห่อหุ้มและตามกาบรอบๆ ต้นนั้นจะมีหนามยาวและแหลมคม มีก้านและใบเหมือนใบตาล แต่หนามจะแหลมและคมกว่า มีผลเป็นพวงเหมือนมะพร้าวขนาดเล็กกว่าผลลงุ่นเล็กน้อย ต้นชะโนดเหล่านี้จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยพบภายในวัดศรีสุทโธ ต.บ้านม่วง อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี บริเวณที่พบต้นชะโนดนี้มีสภาพเป็นเนินสูงลาดไปสู่ทุ่งหญ้า ล้อมรอบด้วยคลองน้ำทำให้มองดูคล้ายกับเกาะ มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ สภาพพื้นดินภายในเฉอะแฉะ บางแห่งเป็นน้ำ ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “เมืองชะโนด”

บรรยากาศภายในเมืองชะโนดสงบ ร่มเย็น ณ ใจกลางเมืองชะโนดมีแอ่งน้ำแห่งหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตามตำนานเล่าว่า บ่อน้ำนี้เป็นประตูเชื่อมระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองบาดาลที่ชื่อว่า “วังนาคินคำชะโนด” มีพญานาคผู้ครองนครคือ “เจ้าพ่อศรีสุทโธ” ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวอำเภอบ้านดุง รวมถึงผู้คนจากถิ่นอื่น เชื่อกันว่าน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เมื่อนำมาดื่มกินจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ รวมถึงทำให้ประสบความสำเร็จและเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ปัจจุบันมีการนำน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ไปประกอบพระราชพิธีสำคัญๆ ในพระบรมมหาราชวัง ดังนั้นสถานที่แห่งนี้จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นความภาคภูมิใจของชาวอำเภอบ้านดุง รวมถึงชาวอุดรธานีทั้งจังหวัด

ห่างไปทางทิศตะวันออกไม่ไกลจากเมืองชะโนดมากนัก เป็นที่ตั้งของ “บ้านสามัคคี” หมู่บ้านเล็กๆ ที่ยังคงความเป็นชุมชนชนบท อีสานไว้เกือบสมบูรณ์ ทางเข้าสู่หมู่บ้านเป็นถนนดินเล็กๆ รอบหมู่บ้านเป็นป่าไผ่ที่ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ไว้เพื่อสร้างความร่มรื่นและเป็นแหล่งอาหาร บ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูง มีแคร่เล็กๆ ไว้สำหรับต้อนรับแขกที่มาเยือน รวมถึงเป็นที่ที่คนในครอบครัวและผู้คนบ้านใกล้เคียงมานั่งรวมกลุ่มถามไถ่สารทุกข์สุกดิบกัน ภาพเด็กเล็กๆ วิ่งเล่นตามถนนในหมู่บ้าน ชาวนาต้อนรับผู้มาเยือนด้วยรอยยิ้มและเสียงทักทายเป็นภาพที่พบเห็นจนเจนนตาซึ่งไม่แตกต่างจากวิถีที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีตมากนัก

ในช่วง 2-3 ปี ก่อนปี 2540 กระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมได้นำพาเกือบทุกชีวิตผูกติดกับระบบเศรษฐกิจและเงินตรา ชาวบ้านสามัคคีก็ไม่ต่างจากคนอื่นๆ ที่เร่งทำงานเพื่อหวังว่าจะได้เงิน

หลายๆ มาซื้อความสะดวกสบายให้แก่ตนเองและครอบครัว คนหนุ่มสาว
หันหลังให้กลับท้องนามุ่งหน้ามาหาเงินในตัวเมือง บ้างก็ทำงานรับจ้าง
ตามจังหวัดใหญ่ๆ บ้างก็เข้ามาขายแรงงานในกรุงเทพฯ สำหรับคนที่
ยังทำการเกษตรในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะมุ่งหวังเพียงให้ได้ผลผลิตมากๆ
เพื่อขายมากกว่าการเกษตรแบบพอเพียง หรือเพื่อยังชีพ ดังนั้นการ
ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเกษตรจึงเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เมื่อเกิด
ภาวะฟองสบู่แตกในปลายปี 2540 ชาวบ้านสามัคคีจึงได้รับผลกระทบ
อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เกิดปัญหาการว่างงาน พืชผลการเกษตรไม่เป็น
ราคา ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่ การเกื้อกูลกันมีน้อย การรวมกลุ่มทำงาน
เพื่อสังคมมีเพียงบางกลุ่ม

ก่อร่างสร้างใบชะโนด

กลุ่มใบชะโนดเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2542 จากแนวคิดของ
หม่ออนามัยกลุ่มหนึ่งในเขตอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี นำโดย
คุณวันชาติ จันวัฒนวงษ์ ขณะนั้นปฏิบัติงานประจำสถานีอนามัย
บ้านตาด อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี ได้คิดทบทวนการทำงานของตนเอง
และพบว่าการทำงานโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ผ่านมาไม่สามารถ
แก้ไขปัญหาสุขภาพของประชาชนได้เลย เพราะต่างคนต่างทำ ชาวบ้าน
ก็ต่างแก้ไขปัญหาของตน ไม่มีการพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาร
ร่วมกัน ต่างคนต่างอยู่ เจ้าหน้าที่ก็ทำแต่เฉพาะในส่วนของตัวเองที่
ประกอบด้วยช่วงนั้นมูลนิธิริรักษ์ไทยซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)
ที่ทำงานให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์ ได้เข้ามาเยี่ยมผู้ติดเชื้อใน
ชุมชน ยิ่งทำให้เกิดความคิดว่า ทำไมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาแต่ดูแล

ผู้ป่วยอยู่ที่สถานีนามัย จนละเอียดชาวบ้านกลุ่มนี้ ทั้งที่เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ว่า ภาครัฐ ชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ต้องร่วมมือกันทำงาน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ตั้งชื่อว่า “กลุ่มไบชะโนด” เหตุที่ใช้ชื่อนี้เนื่องจาก ชาวบ้านจะเชื่อและศรัทธาในวังนาคินคำชะโนดมาก ฉะนั้นเมื่อวิกฤติใดส่งผลกระทบต่อวิถีของชาวบ้าน ชาวชะโนดก็น่าจะรวมตัวกันเพื่อต้านวิกฤตินั้น การรวมกลุ่มในครั้งนี้เป็นการรวมตัวกันของเจ้าหน้าที่จากสถานีนามัย 5 แห่ง คือ สถานีนามัยโนนอุดม สถานีนามัยโนนสะอาด สถานีนามัยนาเจริญ สถานีนามัยบ้านจันทร์ และสถานีนามัยหนองสว่าง เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและทำงานด้านการสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ งานชิ้นแรกคือการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ในชุมชน โดยความร่วมมือกับมูลนิธิวิริยะไทย อบรมอาสาสมัครทำงานชักชวนอาจารย์จากโรงเรียนมาทำสื่อ และนำไปติดตามบ้านต่างๆ แถวนำช่วงนั้นเป็นชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านในตำบลบ้านดาด การทำงานพบปัญหามาก ไม่ได้รับการตอบรับจากคนในชุมชน สื่อที่ทำไว้ถูกชาวบ้านฉีกทิ้ง ไม่สามารถกระตุ้นชุมชนได้ โครงการนี้จึงต้องล้มเลิกไป แต่ทุกคนก็ยังรวมกลุ่มกัน ช่วยกันคิด คอยช่วยเหลือกันเพื่อค้นหาวิกฤติของหมู่บ้านและแนวทางแก้ไข ซึ่งก่อนหน้านี้นี้จะไม่มีลักษณะเช่นนี้มาก่อน

ต่อมาสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี ได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมเกี่ยวกับการสื่อสารเอดส์ ที่จังหวัดขอนแก่น เมื่อกลับมาได้มีการสร้างวิทยากรระดับอำเภอ โดยสอนครูที่โรงเรียนและสอนประชาชนในชุมชน ชุมชนจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้น และเกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ เป็นเครือข่ายเพื่อทำงานร่วมกัน

ปี พ.ศ.2543 คุณวันชาติย้ายไปประจำที่สถานีอนามัยตำบลบ้านจันทร์ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี และได้ไปอบรมเกี่ยวกับการสร้างประชาคมเข้มแข็ง จึงชวนคุณรังสรรค์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัยเดียวกัน เข้ามาช่วยกันทำโครงการพัฒนาประชาสังคม มีการจัดเวทีในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อระดมความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดการทำงานของประชาคม ต่อมาได้ขยายวงออกไปอีกหลายหมู่บ้าน

การสร้างประชาคมเข้มแข็ง จะต้องมีการช่วยกันค้นหาวิกฤติของหมู่บ้าน พอติช่วงนั้นได้เกิดวิกฤติปัญหายาเสพติดขึ้นในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขต อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี คุณวันชาติจึงคุยกับชาวบ้านว่าอยากแก้ไขปัญหานี้หรือไม่ ถ้าอยาก ฟร่งนี้จะพาไปดูงานว่าเขาแก้ไขปัญหากันอย่างไร เมื่อชาวบ้านตอบตกลงคุณวันชาติกับคุณรังสรรค์ จึงพาชาวบ้านไปที่บ้านภูเงิน อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านตัวอย่างด้านการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้านยาเสพติด ผู้ที่ไปดูงานในวันนั้น ประกอบไปด้วยกลุ่มผู้ติดยา ผู้ค้ายาเสพติด ยังไม่มีแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เมื่อไปถึงพื้นที่ทราบว่าจะมีการอบรมเพิ่มให้อีกกลุ่มหนึ่ง ทีมงานจึงนัดแกนนำ อสม. ให้ไปอบรมโดยไปเจอกันที่โนนเลย การศึกษาดูงานและการอบรมในครั้งนี้ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมทราบแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เมื่อกลับมาวิทยากรซึ่งเป็นทหารก็ได้ตามมาช่วยชาวบ้านทำกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จ ในเบื้องต้นทางกลุ่มคิดว่าอยากได้แค่กระบวนการเท่านั้น โดยไม่คิดว่าสิ่งที่ได้มาจะสามารถแก้วิกฤติของชุมชนได้ขนาดนี้

หลังจากทำโครงการนั้นเสร็จ ทางเครือข่ายได้เกิดแนวคิดที่ว่า ถ้าใช้พลังของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต้องสำเร็จอย่างแน่นอน คุณวันชาติจึงร่วมกับแกนนำชาวบ้านเขียนโครงการพัฒนาเครือข่าย

ประชาคมสร้างสุขภาพ ส่งไปยังสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี และได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานจำนวนหนึ่ง ปัจจุบันเครือข่ายไบชะโนดมีความเข้มแข็งขึ้นกว่าแต่ก่อนมากและสามารถขยายเครือข่ายจากการรวมกลุ่มหมู่บ้านเล็กๆ เพียง 4 ถึง 5 หมู่บ้าน เป็นกลุ่มใหญ่ถึง 30 หมู่บ้านครอบคลุม 6 ตำบลในเขตอำเภอ บ้านดุง จ.อุดรธานี คือ ตำบลโพนสูง นาไหม บ้านชัย บ้านตาด บ้านม่วง และบ้านจันทน์ มีการตั้งชื่อเครือข่ายอย่างเป็นทางการในวันที่ 10 พฤษภาคม 2544 ว่า “เครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มไบชะโนด” และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนชื่อว่า “ศูนย์ห้วยแล้ง” ที่หมู่บ้านสามัคคี หมู่ 4 ต.บ้านม่วง อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี โดยมีพ่อ ชัยพฤกษ์ ค้อมศิริรินทร์เป็นประธานดำเนินงานคนแรกและทำงานมาจนถึงปัจจุบัน

ยึดมั่นในอุดมการณ์ร่วม

เป้าหมายการทำงานของเครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มไบชะโนด คือ การพัฒนาศักยภาพมนุษย์และศักยภาพครอบครัวของทุกหมู่บ้านในเครือข่าย ส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสาน ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริของในหลวง สนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ฟังตนเองได้ รวมทั้งมุ่งเน้นในการส่งเสริมการสร้างสุขภาพ นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนการปลูกป่าและสมุนไพร หมอพื้นบ้าน สืบสานสั่งสมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กลยุทธ์การร่วมใจกันพัฒนาสังคมด้วย ฮีต 12 ครอง 14 และส่งเสริมพลังสาย

สัมพันธ์ครอบครัวเพื่อเป็นเกราะกั้นวิกฤติของสังคม และพัฒนา
เครือข่ายการเป็นผู้นำด้านสร้างสรรค์ภูมิปัญญา

ชาวโบชะโนดท่านหนึ่ง ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสัญลักษณ์
ของเครือข่ายว่า “สัญลักษณ์ที่ติดอยู่ที่กระเป๋าเสื้อของพวกเราล้วนมี
ความหมาย ก็คือ

โบชะโนด	แทน	ความมีศรัทธาเชื่อมั่น
ก้านใบ	แทน	ความเข้มแข็งมุ่งมั่น
ใบ	แทน	ความเอื้ออาทรผู้ด้อยโอกาสในสังคม กตัญญู
กลีบใบ	แทน	ทีมงาน เสียสละ มีไมตรี สามัคคี เป็นหนึ่ง
ปลายใบ	แทน	ความอ่อนน้อม เคารพศักดิ์ศรีแห่ง มนุษย์
หน้าจั่วทรงไทย	แทน	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
หยดน้ำ	แทน	เครือข่ายแห่งการเรียนรู้
พญานาค	แทน	ศูนย์รวมจิตใจ และพลังอำนาจปู ศรีสุทโธ
กรอบระฆังคว่ำ	แทน	เครือข่ายตั้งอยู่ในกรอบแห่งความดี และพื้นฐานวัฒนธรรมไทย

ทุกครั้งที่พวกเราใส่เสื้อตัวนี้ และมีสัญลักษณ์นี้อยู่บนอกข้าง
ซ้ายของเรา มันเหมือนกับสิ่งที่อยู่ในใจของเราที่แสดงออกมาอย่างนั้น
จริงๆ”

“พลังสายสัมพันธ์ครอบครัว” กิจกรรมเริ่มต้นสู่การสร้างชุมชนสุขภาวะ

พ่อชัยพฤษชัย ค้อมศิริรินทร์ ประธานเครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มโบเชโนด เล่าว่า “ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านหมู่บ้านสามัคคีเป็นอันมาก เนื่องจากราคาพืชผลการเกษตรตกต่ำ ชาวบ้านที่ไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ถูกปลดออกจากงาน ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่ตกเป็นทาสของระบบทุนนิยมซึ่งขมเข็ดขูดฉาดจนธรรมตะวันตก และให้คุณค่าแก่วัตถุมากกว่า คุณค่าทางด้านจิตใจ ทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ครอบครัวแตกแยกและปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ชุมชนที่ผสมอยู่เป็นชุมชนชนบทก็จริง แต่เป็นลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกัน กิจกรรมแต่ละหมู่บ้านก็จะแตกต่างกันออกไป เฉพาะของบ้านจันทน์อีกแบบบ้านม่วงอีกแบบ แต่สำหรับบ้านสามัคคี จะเป็นอีกแบบ” เมื่อปัญหาเริ่มรุมเร้าหนักขึ้นชาวบ้านจึงเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหา ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยทำให้เกิดเวทีเสวนากันบ่อยครั้งขึ้น มีการศึกษาดูงานชุมชนอื่นๆ จนกระทั่งค้นพบว่า การที่จะฝ่าฟันวิกฤติครั้งนี้ไปได้นั้นจะต้องเริ่มที่สถาบันครอบครัว จึงเกิดเป็นแนวคิดของเครือข่ายว่า

“ความเข้มแข็งของครอบครัวเป็นอุดมการณ์ วัฒนธรรมพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยในการกรร่อมเกราะสมาชิก จิตสาธารณะเป็นหลักของทีมงาน สดละลาภยศสรรเสริญ เอาความผูกพันด้านอุดมการณ์เป็นพลัง ความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันสู่ความต่อเนื่องของอนาคต ขยายเครือข่ายด้วยความต้องการของชุมชนตามสภาพกาล

รากฐานของการพัฒนาคือสมาชิกครอบครัว”

กิจกรรมที่เป็นจุดเด่นของเครือข่ายโบชะโนด คือ **“กิจกรรมพลังสายสัมพันธ์ครอบครัว”** โดยแกนนำของกลุ่มร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ได้ร่วมกันจัดกระบวนการที่มีลักษณะเหมือนค่ายกิจกรรมพลังสายสัมพันธ์ครอบครัวซึ่งในปัจจุบันขยายออกไปทั้งหมด 30 หมู่บ้าน 6 ตำบล มีลักษณะของกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ของคู่สมรส โดยขออาสาสมัครจากคู่สมรส หรือคู่ที่เตรียมพร้อมจะมาใช้ชีวิตด้วยกัน เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม คือ 1) พันฝ่าวิกฤติ 2) เส้นทางแห่งดวงดาว 4) ถ้ายทอดบทเรียนคู่สมรส และ 5) สดุดีฉลองความสำเร็จ

กิจกรรมที่ 1 พันฝ่าวิกฤติและเส้นทางแห่งดวงดาว ถือเป็นกุศโลบายอันแยบยลของวิทยากร ที่ให้หลักของการสันทนการ ร่วมกับการเอื้ออาทร ผสมผสานกับศาสตร์ของหลักการสัมผัส เพราะ

ฐานนี้จะให้คู่สมรสร่วมแรงร่วมใจกันเดินทางฝ่าฟันวิกฤติหรืออุปสรรค
กีดขวางต่างๆ ที่ทางที่ทีมงานจัดเตรียมไว้ ซึ่งอาจจะเป็นบ่อโคลน มีการ
ลุยน้ำ มีการอุ้มกันข้ามขอนไม้ ถ้าจะพิจารณากันให้ดีถึงกิจกรรมนี้จะ
พบว่า แแต่กิจกรรมง่าย ๆ แต่ทำให้คู่สมรสได้มีโอกาสใกล้ชิดกัน สัมผัส
กัน ทั้งที่ในการดำเนินชีวิตในสภาพการณ์ปัจจุบันบางคู่อาจจะไม่มี
โอกาสได้สัมผัสความรู้สึกดังกล่าว มีสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มที่เคยเข้า
ร่วมกิจกรรมดังกล่าวเล่าให้ฟังด้วยใบหน้าเป็นยิ้มว่า “ผมกับเมียไม่เคย
ทำแบบนี้มาก่อน เมื่อก่อนไม่เคยอุ้มเมีย ไม่เคยต้องได้มาช่วยแบก
กันข้ามน้ำ ข้ามขอนไม้ แต่พอมาทำกิจกรรมนี้ ทำให้ได้ใกล้ชิดกันมาก
ขึ้น มันกระชุ่มกระชวยหัวใจขึ้น”

กิจกรรมที่ 2 เส้นทางสู่ดวงดาว เป็นกิจกรรมที่ให้คู่สมรส
ปิดตาแล้วช่วยกันคลำทางเพื่อเดินไปสู่เป้าหมายซึ่งเป็นเส้นชัย กิจกรรม
นี้ แก่นนำที่เป็นคนสร้างกิจกรรมเล่าว่า “เราได้เห็นภาพผัวเมีย ช่วยกัน
ประคับประคอง จูงมือกันไป สัมผัสคลุกคลีกันบ้าง เมียล้มผัวช่วย
ประคอง มันเป็นภาพที่พวกเราประทับใจ หลังทำกิจกรรมผู้เข้าอบรม
ก็บอกเราว่า มันก็คงเหมือนกับการเป็นคู่ครองกัน ต่างคนก็ต้องต่าง
ช่วยกัน ประคับประคอง ให้อภัยกันก็จะทำให้คู่ของเราประสบความสำเร็จ
สำเร็จในที่สุด แค่นี้ฟังแค่นี้พวกผมก็ชื่นใจแล้วครับ เมียบางคนได้ฟัง
ผัวตัวเองพูด นั่งน้ำตาซึมยกมือปาดน้ำตา แสดงว่าพวกเขาก็ต้องรัก
ผูกพันกัน แต่อาจจะไม่มีโอกาสได้พูดกัน ได้ทำอะไรแบบนี้”

กิจกรรมที่ 3 ถ่ายทอดบทเรียนคู่สมรส ถือเป็นกิจกรรมที่
เป็นจุดเด่นของการสร้างพลังสายสัมพันธ์ครอบครัวก็ว่าได้ ทีมวิทยากร
จะสรรหาคู่สมรสที่ครองรักกันมาร่วม 20 ปี ในทุกๆ หมู่บ้าน และคู่
สมรสเหล่านี้ต้องเป็นคู่ที่ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นแบบอย่างของ

การใช้ชีวิตร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูล และรักใคร่ผูกพันกัน เมื่อได้ต้นแบบที่มีความเหมาะสมแล้วจะมีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยให้คู่รักช่วยคุณตาคุณยายเหล่านี้มาบอกเล่าเรื่องราวว่าพวกเขามีวิธีการอย่างไร ที่ทำให้สามารถครองรักครองเรือนได้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเมื่อมองย้อนกลับมาที่กิจกรรมนี้จะพบว่าเป็นการใช้ทฤษฎีตัวแบบ (Role model) มาเป็นกลยุทธ์ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อบุคคลพบเห็นตัวแบบที่ดี มองว่าเป็นสิ่งดี ก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและทัศนคติ และท้ายที่สุดก็จะทำให้บุคคลนั้นปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามต้นแบบ ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้ชาวบ้านเครือข่ายโบชะโนดอาจจะมองไม่เห็นว่าเป็นสิ่งที่พวกเขาเหล่านี้ได้ช่วยกันทำขึ้นมา มีความสอดคล้องกับนักคิดทฤษฎีหลายๆ ท่านที่มีมุมมองในเชิงวิชาการ และนี่ก็คือความน่าทึ่งอีกหนึ่งอย่างของกิจกรรมชาวเครือข่ายโบชะโนด

กิจกรรมที่ 4 สดุดีฉลองความสำเร็จ ที่มหาวิทยาลัยการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสาน มาเป็นศูนย์รวมจิตใจภายใต้ปณิธานที่ชาวเครือข่ายโบชะโนดต้องการให้เกิดการสั่งสมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กลยุทธ์การร่วมใจกันพัฒนาสังคมด้วย ฮีต 12 ครอง 14 มาเป็นตัวช่วยในการขับเคลื่อนกิจกรรม มีพ่อพรานหมณ์ คือ พ่อชัยพฤษ์ ที่มีท่วงทำนองของการเอื้อนเอ่ย เรียกขวัญ ได้จับจิตจับใจ และเป็นเหมือนกับการปลุกให้ทุกคนได้มาร่วมกันรับรู้ว่าจะนับจากนี้ต่อไปจะเป็นนิมิตหมายอันดีขวัญของทุกคนได้กลับเข้ามาอยู่กับตัวเรา และจะอยู่ต่อไปอย่างมีสติและมีสิริมงคลในการใช้ชีวิตต่อไป พิธีกรรมดังกล่าวทำให้มองเห็นแง่มุมของการใช้ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา มาสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ดังสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมท่านหนึ่งกล่าวว่า “พิธีกรรม

เหล่านี้มันคือสิ่งที่บ่งบอกถึงความสุข ความสบายใจ และเป็นความเชื่อ
ของชาวอีสานว่าถ้ามีการบายศรีสู่ขวัญเมื่อไหร่ ก็แสดงว่าขวัญพร้อม
ที่จะอยู่กับพวกเรา”

นอกจากกิจกรรมพลึงสายสัมพันธ์ครอบครัว ซึ่งเป็นกิจกรรม
ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวแล้ว ทางเครือข่ายโบ
ชะโนดยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีกมากเพื่อเชื่อมร้อยครอบครัวเหล่านี้เข้า
ด้วยกันสู่การเป็นชุมชนสุขภาวะ โดยเฉพาะ “กิจกรรมค่ายสายธาร
วัฒนธรรม” ซึ่งเป็นการสืบทอดจากกลุ่มยุวพุทธชุมชนที่มีมาตั้งแต่
ดั้งเดิม เมื่อครั้งที่พ่อชัยฤกษ์ยังไม่ได้เข้าร่วมอุดมการณ์ของเครือข่าย
โบชะโนด หลังจากเข้ามาเป็นประธานเครือข่ายจึงได้อาณาเขตนี้มา
สานต่อ และทำเป็นกิจกรรมของเครือข่ายโบชะโนด ซึ่งเป็นการจัด
กิจกรรมที่นำเอาเยาวชนไปอบรมทุกวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ และวันอาทิตย์

ตลอด 3 เดือนในช่วงเข้าพรรษา โดยมีกิจกรรมทางศาสนา การเล่า นิทานพื้นบ้าน การมีร้องสรภัญญะ การอบรมเรื่องวัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี ฮีต 12 ครอง 14 เสวนาอาหารการกิน โดยมีทีมวิทยากรที่มา จากสหสาขา คือวิทยากรผู้มีอุดมการณ์ เสียสละ คณะกรรมการ เครือข่ายไบชะโนด ผู้สูงอายุ พระสงฆ์มาร่วมเป็นวิทยากร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการทำงานเป็นทีมและการร่วมแรงใจกัน ลักษณะของค่าย สายธารวัฒนธรรมจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มเยาวชนต่างพื้นที่ สร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม ส่งเสริม การเป็นคนดีของสังคม รวมทั้งการแก้ไขปัญหายาเสพติด

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาเครือข่ายประชาคมสุขภาพ การพัฒนาอาชีพและผลิตภัณฑ์ การปฏิรูปสุขภาพโดยชุมชน การสร้าง สุขภาพด้วยสมุนไพร ซึ่งกิจกรรมเล็กๆ เหล่านี้ทำให้กลุ่มได้มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สมาชิกคนหนึ่งบอกว่า “เราจะคอยช่วยกันโดยมี เรื่องกลุ่มอาชีพเข้ามาด้วย ถึงแม้เราจะทำงานเพื่อส่วนรวม แต่ปากท้อง ของเราก็สำคัญ ถ้ามาทำงานตรงนี้แต่ไม่มีเวลาไปทำงานเลี้ยงปากท้อง ก็ไม่ไหว เราก็เลยช่วยกันโดยมีกลุ่มอาชีพ ใครมีอะไรดีในหมู่บ้านไหน เราก็ไปดูงานกัน เช่นหมู่บ้านที่ทำบ่อเลี้ยงกบ เราก็ไปดูว่าเขาเลี้ยงกัน ยังไง เหมือนสอนกันหากการเลี้ยงชีพ กลุ่มแม่บ้านที่จักสานเป็น เราก็ ให้สมาชิกเราไปเรียน แล้วก็เอามาขายเวลาเราจัดการประชุมเมื่อต้อง ย้ายไปจัดเวทีที่หมู่บ้านไหนกลุ่มนี้ก็จะตามไปขาย ขายได้ 5 ใบ 10 ใบ ก็ชื่นใจแล้วครับ” สมาชิกอีกคนเสริมขึ้นว่า “ผมว่าเพราะเราดูแลกันแบบ นี้แหละ มันก็เลยทำให้เราอยู่ด้วยกันไปตลอด ได้ใจของทุกคน เพราะ ใครเข้ามาในกลุ่มเรา เราก็ช่วยเขา มันได้ประโยชน์ทั้งส่วนรวมและตัว เราเองก็ได้ประโยชน์ด้วย”

กระบวนการพัฒนาและการขยายเครือข่าย

เครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มโบชะโนดเกิดขึ้นพร้อมวิกฤติของชุมชน โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด จึงทำให้ทุกคนทุกฝ่ายหันมาร่วมมือกันเพื่อฝ่าวิกฤติดังกล่าว โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ สร้างเครือข่ายแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ของชุมชน มีระบบการพัฒนาชุมชนที่หลากหลายและเหมาะสม เป็นผู้นำด้านการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล ภายใต้**ปรัชญา** ครอบคลุมอบอุ่นชุมชนเข้มแข็งร่วมแรงร่วมใจ สายใยวัฒนธรรมพื้นบ้าน และ**ปณิธาน**การเป็นเครือข่ายที่มุ่งเน้นในการส่งเสริม แสวงหาความเป็นเลิศในการพึ่งตนเองของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับวิทยาการสากล ให้เกิดปัญญาพัฒนาตนเองด้วยจริยธรรม คุณธรรม ใน**ภารกิจ** *โฮมของคิด กิจกรรมเครือข่าย ฮ่วมใจพัฒนา เฟิงพาโตเฮา เข้าฮ่วมเรียนรู้ ฟั้นฟูปลูกป่า ใช้สมุนไพร สายใยวัฒนธรรม ศาสนา นำพาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการอดออม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมส่งเสริมอาชีพทุกสาขา ต่อต้านยาเสพติดและเอดส์เชิงรุก ปลูกชีวิตสายสัมพันธ์ครอบครัว ถ้วนทั่วเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง*

กระบวนการสำคัญที่กลุ่มนำมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินงาน คือ การพัฒนาประชาคมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้มแข็ง โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วม ในยุคแรกของการพัฒนา จะมีกลุ่มแกนนำอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เป็นฟันเฟืองสำคัญ โดยเฉพาะพ่อชัยพุกษ์ ที่เป็นประธานกลุ่ม เนื่องจากเครือข่ายประชาคมเข้มแข็งกลุ่มโบชะโนด เกิดขึ้นจากการสนับสนุน

ของภาครัฐ โดยคุณวันชาติ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัย ได้นำแนวคิดการพัฒนาประชาคมเข้มแข็ง ที่ได้จากการอบรมและศึกษาดูงานมาทดลองใช้กับชุมชนที่ตนรับผิดชอบ แต่ลำพังเจ้าหน้าที่ตัวเล็กๆ คนเดียวก็คงไม่ประสบความสำเร็จ หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี องค์กรพัฒนาเอกชนอย่างมูลนิธิรักษ์ไทยและบ้านพักใจ รวมถึงนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ได้ให้ออกาสกับชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เปิดโอกาสให้เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหา โดยใช้รูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ กระบวนการจัดการเรียนรู้เหล่านี้เอง ได้จุดประกายให้พ่อชัยพุกฤษ์ และกลุ่มแกนนำจากหมู่บ้านอื่น ตำบลอื่น มีแนวทางที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตน และชุมชนใกล้เคียง ดังเช่นเมื่อครั้งหนึ่งที่พ่อชัยพุกฤษ์ได้มีโอกาสไปดูงานของศูนย์อินแปลงทำให้เกิดความคิดว่า “การทำงานของศูนย์อินแปลงเกิดจากการรวมคนและมีจุดสนใจตรงที่สร้างแหล่งท่องเที่ยวจากชุมชน จุดคิดหนึ่งก็เลยบอกเราในใจว่าเรามีหนึ่งกลุ่มคือกลุ่มเยาวชนของเราที่จะสามารถสานต่อไปได้ เราก็เลยคิดว่าถ้าศูนย์อินแปลง มีแบบนั้นเราก็ต้องมีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนพื้นบ้าน เป็นคล้ายๆ ผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาพื้นบ้านน่าจะเป็นศูนย์วัฒนธรรมที่น่าสนใจ เราก็เลยมานั่งนึกกว่าที่บ้านเรามีของดีอะไร ก็เลยเรียกประชุมโดยมีผมประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านจากการที่ไปดูงานผมก็เลยคิดว่ากลุ่ม เราน่าจะมีการเพาะสมุนไพรรสร้างผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน”

พ่อชัยพฤษ์เล่าให้ฟังว่า “เรามีการขยายกลุ่มโดยบ้านไหนจัดอบรมก็ต้องไปช่วยกันทำ มีการจัดการแสดงสินค้าบ้าง แนวคิดบ้างไปด้วยกันทั้งหมด ไปทำให้บ้านนั้น แล้วหมู่บ้านนั้นก็มาร่วมกับเรา จนเกิดการขยายหมู่บ้านไป 4-5 หมู่บ้านเรามีการขยายงานโดยไม่ต้องใช้งบประมาณมากโดยถ้าจะไปจัดอบรมที่ไหน ชาวบ้านต้องห่อข้าวมากินกันเอง แล้วทางกลุ่มจะช่วยไปจัดการอบรมให้”

ชาวเครือข่ายใบชะโนดมีวิธีการขยายเครือข่ายโดยการร่ำขายความคิดไปตามหมู่บ้านต่างๆ เมื่อจัดเวทีหรือจัดค่ายกิจกรรมที่ไหนแกนนำก็จะไปชักชวนให้ผู้นำชุมชนของหมู่บ้านต่างๆ มาร่วมสังเกตการณ์ และชักชวนให้ผู้นำเข้าร่วมกลุ่ม เมื่อผู้นำเล่นด้วยก็เป็นการง่ายที่จะขยายความคิดนี้ไปยังลูกบ้าน หลังจากที่ได้ตกลงเป็นพันธมิตรกันเรียบร้อยแล้วแกนนำเครือข่ายใบชะโนดก็จะไปจัดกิจกรรมให้ยังหมู่บ้านนั้นๆ และชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมก็จะกลายเป็นสมาชิกและผู้ร่วมอุดมการณ์ไปโดยปริยาย แกนนำเล่าให้ฟังว่า “ในการขยายงานไปหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้เราได้เพื่อนใหม่เยอะแยะ มีแกนนำเพิ่มขึ้น เราสามารถค้นหาเพชรในตมได้ไม่ยากเลยว่าใครจะมาเป็นวิทยากรร่วมกับเราได้ในครั้งต่อๆ ไป ชาวบ้านเขาจะบอกเราเองว่าใครเก่งเรื่องไหน ทำอะไรได้ทางเราก็มีหน้าที่เชิญเขามาประชุม เปิดโอกาสให้เขาเข้ามาร่วมงานกับเรา พอเขามาเขาได้ทำงาน แสดงความรู้ความสามารถเขาก็ภูมิใจแล้วเขาก็ติดตามเราไปเรื่อยๆ เป็นคนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน”

ผลงานที่อึ้งอัมของชาวโบเชโนด

จากผลของกระบวนการพัฒนาดังกล่าว ได้ทำให้เครือข่ายโบเชโนดเป็นชุมชนที่มีสุขภาพดี โดยเฉพาะกิจกรรมสายสัมพันธ์ครอบครัว พ่อช่วยพ่อกษ์ เล่าให้ฟังว่า “ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโรคเอดส์ หรือปัญหายาเสพติด ล้วนมีสาเหตุมาจากครอบครัวแทบทั้งสิ้น ลูกหลานจะเรียนรู้สิ่งพ่อแม่ตนเองกระทำ และเขาก็จะเลียนแบบผลการกระทำนั้นไปขยายต่อในสังคมเมื่อเขาโตขึ้น ดังนั้นครอบครัวที่เป็นต้นแบบที่ดีก็น่าจะสร้างเยาวชนที่ดีสู่สังคมได้” ผลลัพธ์ที่ชาวโบเชโนดได้รับการจัดกิจกรรมพลังสายสัมพันธ์ครอบครัว คือ ชาวบ้านมีครอบครัวที่อบอุ่น ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน คู่ผู้เมียลดการทะเลาะเบาะแว้ง ปัญหาการหย่าร้างและการนอกใจกันของคู่สมรสลดลง สามีภรรยามีโอกาสผสานความสัมพันธ์กันอีกครั้ง เพราะการร่วมกิจกรรมสายสัมพันธ์ครอบครัวเป็นเหมือนจุดเชื่อมต่อความสัมพันธ์ของคู่สมรส ที่มีการฟื้นฟูความรักของคุณสามีภรรยาใหม่อีกครั้ง ทำให้ทั้งคู่ได้รู้ฟื้นความรักเหมือนตอนที่รักกันใหม่ๆ มีโอกาสปรับความเข้าใจกัน มีโอกาสได้ฟังเสียงความรู้สึกของอีกฝ่ายจากที่เคยไม่ได้ฟังมานาน

นอกจากนั้นกิจกรรมสายธารวัฒนธรรมที่ได้นำเยาวชนในชุมชนมาเข้าค่ายพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยกลุ่มแกนนำเป็นผู้สร้างหลักสูตรขึ้นจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของพวกเขาเอง ทำให้หมู่บ้านในเครือข่ายส่วนใหญ่ได้รับธงหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้าน ปัญหายาเสพติดในหมู่บ้านบรรเทา

พหุวัฒนธรรมศึกษา (พหุวัฒนธรรมศึกษา) มีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน
และโรงเรียน เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน
ด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) และการเรียนรู้

เบาบาง และหมดไปในที่สุดเนื่องจากทุกคนรอบครัวช่วยกันสอดส่องดูแล
ลูกหลานของตนเอง ด้วยความรักความเอาใจใส่ เยาวชนในหมู่บ้าน
ถูกขัดเกลาโดยใช้สายธารวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าๆ
และกลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้าน พ่อชัยพฤกษ์เล่าให้ฟังว่า “เด็กๆ ที่มา
เข้าค่ายสายธารวัฒนธรรมกับเรา เกิดจิตสำนึกในการเป็นลูกที่ดี รู้จัก
การวางตัวที่เหมาะสม เราใช้ศาสนาเป็นตัวบ่มจิตใจ ตอนแรกๆ ที่ทำ
เด็กๆ ก็มาไม่เยอะหรอกครับ แต่เราก็ใช้กิจกรรมเป็นตัวดึงดูดให้เด็กมา
ร่วมกับเรา ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ช่วยกันบอกเด็กๆ ให้มาร่วมกับเรา มาช่วยหยิบ
โน่นจับนี่ ทำกิจกรรมร่วมกัน ตอนแรกๆ เด็กในหมู่บ้านบางคนก็ไม่ได้
สนิทกัน อยู่กันเป็นก๊กเป็นเหล่า พอมาเข้าค่ายด้วยกันเขาก็เข้ากันได้
บ้านเราไม่มีปัญหาเด็กวัยรุ่นยกพวกตีกันเหมือนในทีวีหรอกครับ เวลา
มีงานบุญงานอะไร เราก็ได้เด็กพวกนี้แหละมาช่วยกันทำงาน ปลูกฝัง
กันตั้งแต่ตอนนี้ พอโตขึ้นเขาก็จะได้สานต่อจากเราได้”

กิจกรรมเหล่านี้หากพิจารณาตามกลยุทธการสร้างเสริมสุขภาพ
ได้แก่ การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ การสร้างความเข้มแข็ง
ให้กิจกรรมชุมชน การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การพัฒนา
ทักษะส่วนบุคคล และการปรับเปลี่ยนการจัดบริการสาธารณสุข จะเห็น
ได้ว่า เครือข่ายโบชเวโนด ได้มีส่วนในการสร้างสุขภาพชุมชน โดยการ
พัฒนาทักษะของพวกเขาเอง ภายใต้กิจกรรมที่ทำให้ชุมชนมีความ
เข้มแข็งและใช้วิถีแห่งภูมิปัญญาในการฝ่าวิกฤติ เมื่อถามถึงคำว่า
สุขภาพตามการรับรู้ของชุมชนเอง ทุกคนตอบเกือบเป็นเสียงเดียวกันว่า
“สุขภาพดีอยู่ที่ตัวเรา และการมีจิตใจดีจะนำมาสู่สุขภาพที่ดี เพราะ
หากเรามีจิตใจดี จะทำให้อยากทำอะไรต่างๆ ให้ตนเองปราศจาก โรค ภัย
ไข้ เจ็บ สรรพคือ จิตดี ประพฤติดีก็จะมีโรค”

สิ่งที่นำชาวโบชะโนดสู่ความสำเร็จ

ถ้าจะวิเคราะห์กันถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เครือข่ายโบชะโนดประสบผลสำเร็จ เราจะพบปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดในการจัดตั้งเครือข่ายเริ่มด้วยการสร้างอุดมการณ์ร่วมกันคือ “ความต้องการในการพัฒนา” เพราะเมื่อถามถึงเหตุผลของการเข้าร่วมกลุ่มทุกคนจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า อยากพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้และทักษะ ส่วนการพัฒนาชุมชนก็อยากเห็นชุมชนมีการพัฒนาภายใต้กรอบการดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต และอุดมการณ์ร่วมนี้เองเป็นแรงจูงใจและยึดเหนี่ยวให้กลุ่มคนมารวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ครอบครัวและชุมชน

2. การนำภูมิรู้ ภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้านที่ได้สั่งสมประสบการณ์ตลอดช่วงชีวิตที่ผ่านมา มาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มที่เห็นชัดเจนคือการนำแนวคิดเรื่อง “ฮีด 12 ครอง 14” ของชาวอีสานมาใช้เป็นฐานการพัฒนากิจกรรมพลังสายสัมพันธ์ครอบครัว และจูงใจชาวบ้านโดยการบอกกล่าวด้วยการกระทำที่เป็นแบบอย่างซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความศรัทธาในตัวผู้นำ และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมมาโดยตลอดแม้จะมีปัญหาอุปสรรค หรือผลกระทบบ้างไม่ว่าจะเป็นเรื่องของระยะทางในการเดินทางไปขายความคิดแต่ละหมู่บ้าน ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ความเข้าใจที่เห็นไม่ตรงกันของสมาชิกในบางครั้งและระยะเวลาที่ไม่เอื้อต่อการประกอบอาชีพ ดังที่ พ่อเดิน ซึ่งเป็นแนวร่วมแกนนำผู้หนึ่ง ได้พูดอย่างติดตลกว่า “ไม่มีเงินก็ไม่เป็นไร ไม่มีอะไรที่ทำให้ท้อ เพราะทำด้วยใจ ทำแล้วมีความสุข ไม่มีเงินขอเมีย

ไม่มีรถขอเมีย เพราะพ่อขอเมียจนเสียชั้นในเมียดำหมดแล้วเพราะรูด
ชิบป่อยและไม่เคยห้อยต่อการทำงานเลย” ซึ่งคำพูดดังกล่าวสะท้อนให้
เห็นถึงความตั้งใจและความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

3. การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาค
รัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน ภาค
ประชาชน รวมถึงภาคการเมืองระดับต่างๆ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวก
ในการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะการสนับสนุนด้านงบประมาณ
แหล่งทุนของชาวไบชะโนดในช่วงเริ่มต้นมาจากหน่วยงานภาครัฐ จาก
การที่คุณวันชาติ เขียนโครงการเสนอสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
อุดรธานี เพื่อก่อตั้งประชาคมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง และ
นำเงินที่ได้มาจัดเวทีเสวนาประชาคม และใช้เป็นทุนศึกษาดูงานตาม
ที่ต่างๆ ต่อมาเมื่องบประมาณจากโครงการหมดลง มูลนิธิริรักษ์ไทย ซึ่ง
เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ทำงานด้านโรคเอดส์ได้ให้ทุนสนับสนุนการ
ดูงาน อาทิ การศึกษาดูงานการป้องกันเอดส์โดยใช้สายสัมพันธ์
ครอบครัวที่อำเภอท่าแร่ จังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังได้รับเงิน
สนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่นในบางโอกาส กล่าวคือ เมื่อเครือข่าย
ไบชะโนดไปทำกิจกรรม ณ หมู่บ้านโคกหมู่บ้านหนึ่ง บางครั้งก็จะมี
นักการเมืองท้องถิ่นไปร่วมประชุมด้วยและมอบเงินสนับสนุนเป็นครั้ง
คราวไป

การสนับสนุนจากภาครัฐ และเอกชน ไม่ได้มีมาตลอดเวลา
ประกอบกับรายได้จากกลุ่มอาชีพก็ไม่ได้มีเงินเป็นกอบเป็นกำ
เครือข่ายไบชะโนดจึงได้ทำโครงการเสนอต่อภาครัฐและเอกชน เพื่อ
ขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการขยายงานและขยายเครือข่าย
ออกไปเรื่อยๆ อาทิ การของบประมาณจากกองทุนเอดส์ที่จัดสรร

ประมาณลงสู่จังหวัดต่างๆ ในการนี้เครือข่ายโบเชโนคได้พัฒนางานด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเอดส์ในชุมชนจนกระทั่งได้รับเงินสนับสนุนจากภาครัฐในการดำเนินงาน ซึ่งสามารถทำให้ทางเครือข่ายสามารถสานฝันและขยายงานของตนเองไปสู่เครือข่ายอื่นๆ ได้อีก

4. การบริหารจัดการเพื่อเกื้อหนุนการทำมาหาเลี้ยงชีพสมาชิกเครือข่ายโบเชโนคนั้นไม่ได้มีเพียงการจัดกิจกรรมสายสัมพันธ์ครอบครัว หรือสายธารวัฒนธรรมร่วมกันเท่านั้น พวกเขายังมีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม คือ มีการจัดกลุ่มอาชีพโดยกลุ่มอาชีพจะมีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดประสบการณ์ด้านอาชีพ และพาสมาชิกไปดูงานยังหมู่บ้านของตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ มีแกนนำท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “พวกผมก็คิดกันเองว่าเราควรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการทำงาน การหาเลี้ยงชีพด้วย ลำพังจะให้มาเข้ากลุ่มทำกิจกรรมสายสัมพันธ์ครอบครัว ย้ายไปหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ ผมว่าไม่นานก็อาจทำให้สมาชิกหายไปทีละคนสองคนเพราะพวกผมเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ได้มีเงินเดือนอะไร ชาวบ้านก็ต้องทำงานหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง พวกผมกับประธานก็คิดกันว่า หมู่บ้านของพวกเราชาวบ้านก็มีฝีมือและก็มี การประกอบอาชีพที่น่าสนใจ อย่างบางหมู่บ้านก็มีการทำบ่อเลี้ยงกบ หรือหมู่บ้านอื่นก็มีการทำจักสาน ปลูกผักปลอดสารพิษ เราก็เลยพากันคิดว่า แทนที่เราจะทำเฉพาะงานเครือข่ายประชาคม เราก็มาช่วยกันตรงนี้ด้วยพากันไปดูงานหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้แล้วเขาก็สอนเราว่าเลี้ยงกบยังไง ส่งไปขายไหน จักสานยังไง อย่างนี้แหละครับ เราก็เลยเหมือนไปไหนไปกัน ช่วยกันทั้งเรื่องงานของเครือข่าย และเรื่องปากเรื่องท้อง สมาชิกที่ไปกับเราเขาก็คิดว่า เขาได้ประโยชน์หลายอย่าง อาชีพก็พลอยได้ไปด้วย มีเงินเลี้ยงตัวเอง”

สมาชิกอีกท่านหนึ่งกล่าวเสริมว่า “เวลาเราเคลื่อนไปตามหมู่บ้านไหน กลุ่มอาชีพพวกนี้ก็จะเอาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปขายด้วย เป็นสีสัน แกรมมีรายได้เข้ากลุ่มด้วย ก็ไม่ได้มีกำไรกำไรอะไรมากมายหรอกครับ ชาวบ้านทำก็ราคาชาวบ้าน ขายกันถูกๆ แต่มีคุณภาพ คนที่มาช่วยกิจกรรมเขาก็ซื้อติดไม้ติดมือกันไป ชาวบ้านในกลุ่มอาชีพเขาทำแล้วเขาขายได้ ก็ทำให้เขามีกำลังใจ”

สรุปบทเรียน

กรณีเครือข่ายไบโชนดเป็นภาพสะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชนที่ยึดการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักได้อย่างชัดเจน เพราะการเพิ่มขึ้นของตัวเลขทางเศรษฐกิจ มิได้บ่งบอกว่าประชาชนจะมีสุขภาวะเสมอไป ในทางตรงกันข้าม การที่ประชาชนถูกผลักดันเข้าไปในกระแสของระบบทุนนิยมที่เชี่ยวกราก ผูกโยงวิถีแห่งชีวิตไว้กับการแข่งขันที่มุ่งเงินเป็นหลัก ได้ทำให้ประชาชนหลงอยู่ในวังวนแห่งความทุกข์ ยิ่งเมื่อระบบเศรษฐกิจถูกทำลาย วิถีของคนก็ถูกทำลาย และเมื่อวิถีของคนถูกทำลาย วิถีของชุมชนก็ถูกทำลายตามไปด้วย

เหตุการณ์วิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 เป็นวิกฤติที่ก่อให้เกิดโอกาสกับชาวเครือข่ายไบโชนด ที่ทำให้หันกลับมาทบทวนความเป็นไปของชุมชนตนเองอีกครั้ง จนได้บทสรุปว่า สถาบันครอบครัวถึงแม้ว่าจะเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม แต่หน่วยเล็กๆ นี้กลับเป็นพลังสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดต่อการขับเคลื่อนไปสู่การสร้างชุมชนและ

สังคมสุขภาพะ ดังนั้นการสร้างสุขภาพะของชุมชนต้องเริ่มต้นที่การสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง จากนั้นต้องเชื่อมร้อยครอบครัวเหล่านี้เข้าด้วยกัน ให้เป็นเครือข่ายภายใต้แนวคิดประชาสังคมโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาชน สถาบันการศึกษารวมถึงภาคการเมืองในระดับ

การที่เครือข่ายโบชเชโนดมีความเข้มแข็งและสามารถยืนหยัดอยู่ได้จนทุกวันนี้ เนื่องจากทุกคน “มีใจเดียวกัน” ที่จะพัฒนาความคิดสู่การปฏิบัติโดย “มีผู้นำที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับ” กรอบกับทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมคือ “ภูมิปัญญา” “ทรัพยากรธรรมชาติ” และ “คนที่เปี่ยมด้วยความเสียสละอย่างแท้จริง”

พ่อชัยพฤกษ์กล่าวทิ้งท้ายไว้อย่างน่าสนใจว่า “...ถ้าจะให้พ่อวิเคราะห์ว่าชุมชนเข้มแข็งของเราประสบความสำเร็จได้อย่างไร คงบอกได้แต่เพียงว่าทุกคนมีใจของการทำงานที่เปี่ยมไปด้วยความเสียสละไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนจากการกระทำ ส่วนการขับเคลื่อนแนวคิดก็ใช้การสร้างกระแสแนวคิดในเรื่องการสร้างสุขภาพโดยชุมชนยึดวิถีประเพณีท้องถิ่นเป็นหลัก ที่สำคัญพ่อและทุกคนยึดคติที่ว่า สิ่งที่ต้องเป็นไปได้และทำได้จริงเพราะทุกคนเต็มใจที่จะทำไม่มีใครบังคับหรือขอร้อง เราไม่ได้ใช้เกณฑ์เหมือนที่ทางจังหวัดมาประเมินเรา แต่เราดูความสำเร็จที่ความพึงพอใจและความสุขจากผลของการกระทำที่คืนสู่ชุมชน...”